

Athanasios S. Frangopoulos

**CREDINȚA
CREȘTIN-ORTODOXĂ**

O dogmatică laică

Traducere din limba greacă:

Ilie Stănuș

EDITURA EGUMENIȚA

2019

Respect pentru oameni și cărți

Irineu de Lyon:	153, 170, 197, 282
Meletie Pigas:	50
Mitrofanis Kritopoulos:	188, 286
Păstorul lui Herma:	325
Petru Movilă:	156, 173, 268, 294, 337
Plutarh:	63
Seneca:	47
Teodoret de Cir:	89, 219, 259, 331
Teofil al Antiohiei:	165
Vasile cel Mare:	39, 42, 48, 66, 68, 108, 118, 125, 135, 139, 142, 182, 186, 197, 239, 250, 255, 310, 317, 318, 334, 349, 352
Vicențiu de Lerin:	290

CUPRINS

Lămurire asupra ediției românești	7
Prolog	11

INTRODUCERE

Religia	17
1. Ce este religia?	18
2. Revelația dumnezeiască	26
3. Religia creștină	30
4. Religia creștin-ortodoxă	31
5. Credința	45

Prima parte

TEOLOGIA

I. Existența lui Dumnezeu	53
1. Există Dumnezeu?	53
2. Dovezi ale existenței lui Dumnezeu	54
II. Ființa lui Dumnezeu și posibilitatea cunoașterii Sale	63
1. Putem să-L cunoaștem pe Dumnezeu?	63
2. Numirile lui Dumnezeu	74
III. Atributele lui Dumnezeu	77
IV. Sfânta Treime – Dumnezeu întreit	97

Partea a doua

COSMOLOGIA – ANTROPOLOGIA

I. Cum a fost creată lumea?	105
1. Crearea lumii	105
2. Crearea lumii din nimic	106
3. Crearea lumii în timp	109
4. Cauza și scopul creației	110
5. Ordinea creației	112
II. Pronia lui Dumnezeu	114
1. Pronia dumnezeiască	114
2. Conservarea lumii	116
3. Guvernarea lumii	119
4. Rugăciune și minuni	120
5. Care este originea răului?	123
III. Lumea duhovnicească	128
1. Ce sunt sfinții îngeri?	129
2. Care este lucrarea îngerilor?	131
3. Când au fost creați îngerii?	133
4. Demonii	134
IV. Crearea omului	138
1. Despre crearea omului, în general	138
2. Elementele din care este alcătuit omul	140
3. Primul om, protopărintele neamului omenesc	145
4. Originea sufletului uman	146
5. Starea primordială a omului	148
6. Raiul	157
7. Pomul cunoștinței	158
8. Pomul vieții	160

V. Păcatul strămoșesc	161
1. Porunca	162
2. Ispititorul	163
3. Însemnătatea păcatului strămoșesc	168
4. Consecințele și urmările păcatului strămoșesc	169

Partea a treia

IZBĂVIREA ÎN HRISTOS

I. Iisus Hristos Mântuitor al omului căzut	181
1. Vindecarea căderii	181
2. Pronia prin excelență: mântuirea omului	182
3. S-a convenit ca Hristos să fie Mântuitorul oamenilor	184
4. Mântuirea omului ca lucrare comună a Sfintei Treimi	187
II. Persoana Mântuitorului Hristos – cele două firi în Hristos	190
1. Hristos Dumnezeu-Omul	190
2. Dumnezeirea lui Hristos	193
3. Firea umană a lui Hristos	200
4. Consecințele unirii ipostatice dintre cele două firi ale lui Hristos	208
III. Cele trei slujiri ale Domnului	222
1. Lucrarea și slujirea profetică a lui Hristos	224
2. Slujirea arhierescă a Domnului	228
3. Slujirea împărătească a Domnului	234
IV. Despre Duhul Sfânt	237

Partea a patra

ÎMPROPRIEREA LUCRĂRII DE IZBĂVIRE

I. Dumnezeiescul har	248
1. Ce este „dumnezeiescul har”?	248
2. Necesitatea harului dumnezeiesc	251
3. Libertatea omului și harul dumnezeiesc	253
4. Rodele harului dumnezeiesc	260
5. Condițiile îndreptățirii	265
II. Biserica	270
1. Ce este Biserica?	270
2. Întemeierea și constituirea Bisericii	275
3. Trăsăturile Bisericii noastre	279
4. Care este Biserica adevărată a lui Hristos?	288
III. Mijloacele de transmitere a harului – Tainele	291
1. Sfântul Botez	296
2. Mirungerea sau Sfântul și Marele Mir	302
3. Taina Sfintei Euharistii	305
4. Taina Pocăinței și a Spovedaniei	320
5. Taina Preoției	327
6. Taina Cununii	332
7. Taina Maslului	335

Partea a cincea

ESHATOLOGIA

I. Desăvârșirea lucrării de izbăvire	339
1. Moartea și sfârșitul lumii	339
2. Judecata particulară	341
3. Parastasele	345
4. Cinstirea Sfinților	348

II. Desăvârșirea tuturor lucrurilor	353
1. A Doua Venire a Domnului	353
2. Învierea morților și Judecata universală	355
3. Viața veșnică și chinurile veșnice	359
Indice tematic	363
Indice scripturistic	373
Indice de citări patristice și clasice	377

Respect pentru oameni și cărți

im, deoarece credința aceasta este cea care dă ipostas tuturor acestor lucruri și le face să fie conștientizate în sufletul celui care crede. El spune concret: „Fiindcă acestea în care nădăjduim par a fi lipsite de ipostas, însă credința le dă acestora ipostas; dar de fapt nu le dă ipostas, ci ea însăși este ființa lor”²⁰.

Prin urmare, credința face din pământ cer, și din viața aceasta un adevărat rai. Astfel credința ne conduce spre religie, iar religia ne duce în Împărăția cerurilor.

²⁰ IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Evrei XXI*, PG 63, 151. «Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἐν ἐλπίδι ἀνυπόστατα εἶναι δοκεῖ, ἢ πίστις ὑπόστασιν αὐτοῖς χαρίζεται· μᾶλλον δὲ οὐ χαρίζεται, ἀλλ' αὐτὸ ἐστὶν οὐσία αὐτῶν».

PRIMA PARTE

TEOLOGIA

„Cred întru Unul Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, Făcătorul cerului și al pământului, văzutelor tuturor și nevăzutelor”.

Prima dogmă temeinică și de bază, începutul religiei și al credinței noastre nepătate este Dumnezeu, credința în Dumnezeu, numele și persoana adorate și binecuvântate. Crezul nostru începe cu Dumnezeu: „Cred întru Unul Dumnezeu”.

Capitolul I

EXISTENȚA LUI DUMNEZEU

1. Există Dumnezeu?

Oare există un Dumnezeu în Care să credem și Căruia să I ne închinăm? Desigur că există. Pentru omul duhovnicesc și curat cu inima, drept și conștiincios, Dumnezeu este o realitate palpabilă.

Doar *cel nebun zis-a întru inima sa: nu este Dumnezeu* (Psalmi 13, 1). Cel care-L tăgăduiește pe Dumnezeu este nebun, fără minte și neînțelept, adică neînvățatul, necultivatul și, mai ales, omul viclean și împietrit la inimă. Aceasta înseamnă *zis-a cel nebun întru inima sa: nu este Dumnezeu*. Din cauza răutății sale și pentru că e orbit de patimi și de vicii își pierde mintea, își pierde gândirea dreaptă, își pierde orientarea sufletească, își acoperă privirea în fața mărturiei naturii și a conștiinței sale și spune: *nu este Dumnezeu!* Acest lucru îl spun și savanții, oamenii de știință, ale căror păreri le poate găsi oricine în multe cărți apologetice sau de știință. În ele poate vedea oricine că acești savanți și oameni de știință renumiți, pe lângă faptul că ei cred în Dumnezeu-ul cel adevărat, își mărturisesc credința pe față, cu mult curaj și cu o îndrăznire uimitoare.

2. Dovezi ale existenței lui Dumnezeu

Pentru un om bine intenționat și obiectiv există dovezi care confirmă existența lui Dumnezeu. Unul ca acesta este întru totul convins că există Dumnezeu. Există așa-numita dovadă cosmologică, apoi dovada teleologică, psihologică și morală, după care cea istorică.

a) Dovada cosmologică

Dumnezeu există pentru că există lumea. Existența lumii constituie dovada și mărturia care confirmă și vădesc existența lui Dumnezeu.

Atât timp cât este un fapt împlinit, după cum spune și Apostolul Pavel, că *orice casă este zidită de cineva*, prin urmare *Ziditorul a toate este Dumnezeu* (Evrei 3, 4). Așadar, existența lumii îl presupune pe Dumnezeu, după cum o clădire îl dovedește pe zidarul care a construit-o, o corabie îl dovedește pe constructorul de nave, o unealtă îl dovedește pe muncitor, o operă, însemnată sau neînsemnată, îl dovedește pe artist, pe creator.

Rațiunea, gândul omului rațional, experiența vieții sale de zi cu zi demonstrează acest fapt. În cazul acesta nu fantezia sau habotnicia își spun cuvântul. Iată lucrurile mărețe și minunate ale creației. Privește-le, ascultă-le, toate spun că există Dumnezeu. *Cerurile povestesc mărirea lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria* (Psalmi 18, 1), spune Psalmistul. Iar Apostolul adaugă: *Încă de la facerea lumii, cele nevăzute ale Lui – adică veșnica Sa putere și dumnezeirea – prin cugetare se văd din făpturi* (Romani 1, 20).

Majoritatea Sfinților Părinți ai Bisericii vorbesc mult despre existența lui Dumnezeu și despre minunea dumnezeieștii creații. Astfel, Atanasie cel Mare spune: „Cunoașterea despre Dumnezeu o înțelege și din cele ce se văd ale naturii, ca și cum ar fi scrisă cu litere, prin ordinea și armonia ei prin care arată și vestește pe Stăpânul și Făcătorul ei”²¹.

²¹ ATANASIE CEL MARE, *Împotriva idolilor* 34, EPE 1, 186. «Καὶ ἀπὸ τῶν φαινομένων τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν καταλαβεῖν τῆς κτίσεως ὡς περὶ γραμμασι, διὰ τῆς τάξεως καὶ ἁρ-

Sfântul Grigorie Teologul spune că existența lui Dumnezeu este sădită în noi, pentru că „rațiunea lui Dumnezeu (care vine de la Dumnezeu), fiind sădită în mod natural în toate și e prima lege în noi și e unită cu toate lucrurile, ne-a urcat la Dumnezeu prin cele văzute”²².

Sfântul Ioan Gură de Aur spune că Dumnezeu „a așezat zidirea în mijloc astfel încât înțeleptul și nebunul, scitul și barbarul să afle prin privire frumusețea celor ce se văd, ca să-l ridice [cu mintea] la Dumnezeu”, cu toate că „Dumnezeu de la început a pus în oameni cunoașterea despre Sine”²³ (aceste puncte de vedere ale celor doi Părinți sunt un element forte atât în ce privește dovada morală, cât și pentru dovada psihologică, despre care vom vorbi mai jos).

În altă parte spune: „și, după cum *cerurile spun slava lui Dumnezeu* nu grăind, ci făcând pe cel care se uită la cer, prin strălucirea înfățișării acestuia,

μονίας τὸν ἑαυτῆς δεσπότην καὶ ποιητὴν σημαίνουσης καὶ βωώσης».

²² GRIGORIE TEOLOGUL, *Cuvântarea 27*, 16, *EPE 4*, 66; trad. rom. de Dumitru Stăniloae în: *Cele cincisprezece cuvântări teologice II*, București, Edit. Anastasia, 1993, p. 35. «Οὕτως ὁ ἐκ Θεοῦ λόγος καὶ πᾶσι σύμφυτος καὶ πρῶτος ἐν ἡμῖν νόμος καὶ πᾶσι συνημμένος, ἐπὶ Θεὸν ἡμᾶς ἀνήγαγεν».

²³ IOAN GURĂ DE AUR, *Omiliile la Romani III*, PG 60, 412. «Τὴν κτίσιν εἰς μέσον προθεῖς, ὥστε καὶ σοφὸν καὶ ἰδιώτην, καὶ Σκύθην καὶ βάρβαρον διὰ τῆς ὄψεως καταμαθόντα τῶν ὀρωμένων τὸ κάλλος, ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀναβαίνειν» ἂν καὶ «τὴν περὶ αὐτοῦ γινώσιν ἐξ ἀρχῆς τοῖς ἀνθρώποις ἐνέθηκεν ὁ Θεός».

să-L admire pe Creator”²⁴. Iar episcopul Ecumenicus spune că „zidirea, cu toate că nu are glas, prin înfățișarea ei Îl vestește pe Creator”²⁵. Sfântul Grigorie al Nyssei remarcă: „Atunci când vede cineva o haină, îl deduce pe țesătorul ei și prin intermediul corabiei îl intuiește pe constructor; și urma ziditorului casei însuși ajunge în mintea privitorilor deodată cu înțelegerea că cineva a zidit-o. Ei însă, deși se uită la lumea aceasta, rămân orbi față de Cel care se vădește prin ea”²⁶. Aceasta este o remarcă a Sfântului Părinte care îl aduce la tăcere și îl lasă fără cuvânt de îndreptățire pe cel care Îl neagă pe Dumnezeu.

Și, totuși, ce ochi curat, ce suflet rațional, ce ființă duhovnicească, atunci când vede natura și toată zidirea, acest lucru măreț al creației, nu va mărturisii că există Dumnezeu și nu-L va slăvi exclamând:

²⁴ IDEM, *Cuvântare de laudă la Sfântul Mucenic Iulian*, PG 50, 669; trad. rom. de Dumitru Fecioru în: *PSB 14, Serie nouă*, p. 510. «Οἱ οὐρανοὶ διηγούονται δόξαν Θεοῦ, οὐχὶ φωνὴν ἀφιέντες, ἀλλὰ τῆ λαμπρότητι τῆς ὄψεως τὸν θεατὴν πρὸς τὸ θαῦμα τοῦ Δημιουργοῦ παραπέμποντες».

²⁵ ECUMENICUS, *Comentariu la Epistola către Romani*, PG 118, 340CD. «Ἡ κτίσις γὰρ καὶ φωνὴν μὴ ἀφιείσα διὰ τῆς ὄψεως τὸν δημιουργὸν κηρύττει».

²⁶ GRIGORIE DE NYSSA, *Despre suflet și înviere*, PG 46, 24A; trad. rom. de Teodor Bodogae în: *PSB 30*, p. 352. «Ἰμάτιον μὲν τις ἰδὼν, τὸν ὑφάντην ἀνελογίστατο, καὶ διὰ τῆς νηὸς τὴν ναυπηγὸν ἐνενόησεν, ἢ τε αὐτοῦ οἰκοδόμου χεῖρ ὁμοῦ τῆ τοῦ οἰκοδομήσαντος ὄψει τῆ διανοίᾳ τῶν θεωμένων γίνεταί, οἱ δὲ πρὸς τὸν κόσμον ὀρώντες, πρὸς τὸν διὰ τούτων δηλούμενον ἀμβλυποῦσιν».

Cât de mărite sunt lucrurile Tale, Doamne, pe toate întru-nțelepciune le-ai făcut? (Psalmi 103, 24). Deci, ce te gândești așa de mult și ce te întuneci, omule? Lucrurile sunt simple și ușoare. Da, există Dumnezeu, deoarece există lumea, opera lui Dumnezeu.

b) Dovada teleologică

Lumea care există și se vede este realmente o împodobire (κόσμος)²⁷. Adică o operă măreață, frumoasă și minunată de care omul se bucură și se desfată când o vede. Este o operă cu o desfășurare și menire minunate, cu ordine și lege, cu frumusețe și grație, care ascund în interiorul ei o minte atotînțeleaptă și o putere nemărginită care a creat-o și a înfrumusețat-o. Este o artă fără seamăn și frumusețe neîntrecută, o menire unică ce există și se întrezărește în univers. Ba mai mult decât atât, această lume este ținută și guvernată de legi și pe temelii solide și neclintite, pe care nicio altă putere nu poate să le zguduie și să le răstoarne. Ce înseamnă toate acestea? Înseamnă că, dacă această operă este așa de minunată, așa de frumoasă și de strălucită, atunci Cel care a creat-o este incomparabil mai mareț, mai minunat și infinit. Înseamnă că măreția lumii denotă măreția nemărginită a Creatorului ei. Este tocmai ceea ce spune înțeleptul Solomon: *căci din măreția și frumusețea făpturilor poți, prin alăturare, să-L vezi pe Cel ce le-a înfăptuit* (Întelepciunea

lui Solomon 13, 5). Având în vedere acest cuvânt al Sfintei Scripturi, Atanasie cel Mare spune: „Căci a împodobit zidirea astfel încât, deși e nevăzut prin fire, Se face cunoscut prin creație”²⁸ (acest lucru îl subliniază și Sfinții Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur în scrierile lor din care am citat mai înainte).

Omule, privește stelele, privește soarele, luna, gândește-te la aer, la nori, la ploaie, ia seama și la pământ, la munți, la câmpii, la copaci, la plante, la apele lacurilor și ale râurilor, la nemărginita împărăție a vietăților. Cugetă chiar și la fiecare în parte cum se mișcă, cum trăiește, ce oferă universului, dar ce-i oferă și omului. Gândește-te că-i oferă hrană, odihnă, viață, nenumărate bunătăți. Atunci vei fi stăpânit de extaz, de fior și de minunare față de ordine și armonie, față de scopul înțelept pe care-l ascunde în lăuntrul său și prin care se împlinește toată lumea în general și fiecare creație în parte. Sfântul Grigorie Teologul ne invită să ne minunăm și de Creator, dar și de creație în următoarele exemple luate din universul viețuitoarelor: „Dar admiră și înțelegerea naturală a animalelor necuvântătoare și explică rațiunile ei... De unde le vin albinelor și păianjenilor hârnicia și priceperea artistică? Albinele își adună polenul făcând din ceara produsă de la faguri alveole hexagonale... Iar păianjenii, după ce și-au întins în multe feluri firele atât de subțiri și aproape aeriene,

²⁷ Cuvântul κόσμος (*lume*) exprima la origine ideea de podoabă, ordine, orânduire, bună așezare a lucrurilor. (*n.tr.*)

²⁸ ATANASIE CEL MARE, *Împotriva idolilor* 35, EPIE 1, 188. «Οὕτω διεκόσμησε τὴν κτίσιν, ὥστε καὶ μὴ ὁρώμενον αὐτὸν τῆ φύσει, ὁμως ἐκ τῶν ἐργῶν γινώσκεσθαι».

țes pânze cu numeroase îndoituri”²⁹. Sfântul Chiril al Ierusalimului scrie minunându-se de compoziția și de lucrarea apei: „Natura apei este de un singur fel, dar lucrarea ei este foarte puternică. Apa prefăcută prin vița de vie în vin... în măslini se preface în untdelemn... se preface și în pâine... și în tot felul de fructe”³⁰. Ne-am obișnuit să le vedem ca pe niște lucruri obișnuite, în care oamenii de știință, dar mai ales Sfinții Părinți, văd înțelepciunea nemărginită și bunătatea Atotputernicului Dumnezeu.

c) Dovada psihologică și morală

Potrivit acesteia, Dumnezeu există, iar o dovadă foarte importantă în această privință este faptul că sufletul nostru Îl simte pe Dumnezeu în străfundurile sale și Îl caută. Simte existența și prezența Lui. Îl simte ca fiind Legiuitorul, Muștrătorul și Judecătorul faptelor sale. Vede valoarea morală și răul care

²⁹ GRIGORIE TELOGUL, *Cuvântarea 28*, 25, *EPE* 4, 82, 84; trad. rom. în: *Cele cinci cuvântări teologice II*, p. 42. «Σὺ δὲ μοι θαύμασον καὶ ἀλόγων φυσικὴν σύνεσιν, καὶ τοὺς λόγους παράστησον... πόθεν μελίσσαις τε καὶ ἀράχλαις τὸ φίλεργον καὶ φιλότεχνον, ἵνα ταῖς μὲν τὰ κηρία πλέκῃται... αἱ δὲ διὰ λεπτῶν οὕτω καὶ ἀερίων σχεδὸν τῶν νημάτων πολυειδῶς διατεταμένων πολυπλόκους τοὺς ἰστοὺς ἐξυφαίνωσιν».

³⁰ CHIRIL AL IERUSALIMULUI, *Cateheze către cei care au să se lumineze IX*, 9, *BEPEΣ* 39, 113-114; trad. rom. în: *Cateheze*, pp. 124-125. «Μονοειδῆς ἡ φύσις, καὶ πολυδύναμος ἡ ἐνέργεια. Τὸ ὕδωρ, οἶνος μὲν ἐν ἐμπέλοις... καὶ ἔλαιον ἐν ἐλαίαις... καὶ εἰς ἄρτον δὲ μεταβάλλεται... καὶ εἰς παντοῖα καρπῶν δημιουργήματα».

sunt în lume. Și ce face atunci? Consideră necesară prezența lui Dumnezeu. Mai consideră necesară și a Doua Sa Venire ca să judece drept și să răsplătească fiecărui om după faptele sale. Să restabilească ordinea morală în lume. În lume este răutate și nedreptate. Existența acestei nedreptăți face să fie necesară existența lui Dumnezeu ca să fie readusă dreptatea. Deci există un Dumnezeu legiuitor, cercetător și judecător al omului.

Sfântul Atanasie arată că din adâncurile sufletului omului izvorăște o mărturie certă a existenței lui Dumnezeu, și spune așa: „Pentru a cunoaște adevărul și înțelegerea nerătăcită, nu avem nevoie de altceva decât de ceea ce este în noi... tot așa și în ce privește calea spre El, nu avem nevoie de dovezi din jurul nostru; căci având în noi credința și Împărăția lui Dumnezeu, putem repede să-L vedem și să-L înțelegem pe Împăratul a toate”³¹. Adică: omule, nu te duce prea departe. Privește în lăuntruul tău, ascultă-ți pulsurile tainice și instinctele sufletului tău, iar acesta îți va spune: aici este prezent Dumnezeu, Dumnezeul tău. Această cercetare este cel mai scurt drum pentru a-L afla pe Dumnezeu și pentru a te uni cu El.

³¹ ATANASIE CEL MARE, *Împotriva idolilor 30*, *EPE* 1, 174. «Πρὸς τὴν ταύτης (ἀληθείας) γνῶσιν καὶ ἀπλανῆ κατάληψιν οὐκ ἄλλων ἐστὶν ἡμῖν χρεια, ἀλλ' ἡμῶν αὐτῶν... οὕτω καὶ ἡ πρὸς τοῦτον ὁδὸς πόρρωθεν ἢ ἔξωθεν ἡμῶν ἐστὶν· ἀλλ' ἐν ἡμῖν ἐστι... ἐνδον γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες τὴν πίστιν καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, δυνάμεθα ταχέως θεωρῆσαι καὶ νοῆσαι τὸν τοῦ παντὸς βασιλέα».

Respect pentru oameni și cărți

d) Dovada istorică

Să abordăm, în final, și această dovadă care provine din istorie. Dovada aceasta arată că istoria întregii omeniri demonstrează faptul că toate triburile și limbile pământului au avut întotdeauna, în fiecare generație și epocă, o credință comună în existența lui Dumnezeu Creatorul, Tatăl și Apărătorul lor. Pe Acesta Îl cinsteau, Îl adorau, spre El alergau și cereau ajutor în nevoile vieții lor. Niciodată nu au existat popoare fără religie, deși în antichitate au căzut din monoteism în politeism și idolatrie. Oare această credință mondială în Dumnezeu nu spune nimic? Nu arată ceea ce argumenta faimosul Aristotel că „ceea ce toți oamenii acceptă din instinct ca fiind adevărat este un adevăr firesc, deci Dumnezeu există”³². Da, arată și mărturisește că, într-adevăr, Dumnezeu există. O arată credința umanității, opinia și istoria.

Atât de mare era credința, chiar și în epoca arhaică, încât toți oamenii, fără excepție, credeau în Dumnezeu și aveau propria religie, astfel încât un înțelept și strămoș al nostru (al grecilor, *n.tr.*), care a trăit în primul secol după Hristos, dar nu era creștin, Plutarh (născut în 46 d.Hr.), a scris acea apologie faimoasă și clasică despre existența lui Dumnezeu și despre religii: „Oriunde ai merge și oriunde ai sta, și dacă ai cutreiera tot pământul, se poate să întâlnești orașe și sate fără ziduri, fără împărați, fără locuitori, fără averi, fără teatre și școli. Astfel de

³² P.N. TREMBELAS, *Απολογητικά και μελέται* I, Atena, Edit. Sotir, 1930, p. 315.

așezări poți să găsești. Dar oraș fără Dumnezeu, care să nu aibă temple și altare, și ai cărei locuitori să nu se roage și să nu-L cheme pe Dumnezeu în tribunale prin jurământ, care să nu aducă jertfe și să nu ceară de la Dumnezeu binecuvântări, nimeni nu a aflat și nici nu va afla. Mi se pare că va găsi mai degrabă oraș fără pământ decât așezare fără religie și fără credință în Dumnezeu. O astfel de civilizație nu poate exista, și chiar dacă va apărea vreuna, nu se va putea menține niciodată”³³. Aceasta spune și mărturisește anticul Plutarh.

Capitolul II**FIINȚA LUI DUMNEZEU ȘI
POSSIBILITATEA CUNOAȘTERII SALE****1. Putem să-L cunoaștem pe Dumnezeu?**

Ce am putea cunoaște la Dumnezeu? Ființa, firea și desăvârșirea Lui? Este cu neputință. Despre acest lucru Sfântul Ioan Damaschinul spune: „Dumnezeirea este infinită și incomprehensibilă; și numai aceasta putem înțelege cu privire la ființă,

³³ PLUTARH, *Către Kolotes* 1125DE, *Plutarchi moralia*, Leipzig, Edit. Westman R. [post M. Pohlenz], vol. 6, 2, 1959².